

Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programı'nın Altı Yaş Çocukların Benlik Algısına Etkisi *

The Effect of Adaptation to Divorce Programme for Children on Six-Year-Old Children's Self-Concept

ÖZET

Bu araştırmada, anne babası boşanmış çocukların "Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programı" ile benlik algılarına etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Ankara'da bir danışmanlık bürosuna 2016 yılının Şubat-Mayıs aylarında başvuran boşanmış ailelerin çocukları araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmada ön test son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Deneysel grubu 6 çocuk, kontrol grubu 6 çocuk olmak üzere araştırmaya toplam 12 çocuk katılmıştır. "Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programı" deney grubuna on iki hafta boyunca haftada bir defa uygulanırken, kontrol grubuna boşanmayla ilgili herhangi bir program uygulanmamıştır. Araştırmada veriler; "Kişisel Bilgi Toplama Formu" ve "Demoulin Çocuklar için Benlik Algısı Ölçeği" ile toplanmıştır. Toplanan verilerin analizinde, Number Cruncher Statistical System (NCSS) programı kullanılmıştır. Elde edilen veriler, tanımlayıcı istatistikler, Mann Whitney U testi ve Wilcoxon Signed Ranks testi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, araştırmaya katılan anne babası boşanmış çocuklardan "Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programı" uygulanan deney grubunun benlik algısı ve alt boyutları olan öz yeterlilik ve öz saygı için belirlenen son test puanlarının uyum programı uygulanmayan kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Sonuçlara göre, Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programı'nın benlik gelişimine faydalı olduğu belirlenmiştir. Programın daha yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Çocuk, Benlik Algısı, Boşanmaya Uyum Programı.

ABSTRACT

In this study, it was aimed to determine the effect of "Divorce Adaptation Programme for Children" on the self-perception of children whose parents were divorced. Children of divorced families who applied to a counselling office in Ankara in February-May 2016 constituted the study group of the research. Pre-test post-test control group experimental design was used in the study. A total of 12 children participated in the study, 6 children in the experimental group and 6 children in the control group. "Divorce Adaptation Programme for Children" was applied to the experimental group once a week for twelve weeks, while no programme related to divorce was applied to the control group. The data were collected with "Personal Information Collection Form" and "Demoulin Self Perception Scale for Children". Number Cruncher Statistical System (NCSS) programme was used to analyse the collected data. The data obtained were analysed with descriptive statistics, Mann Whitney U test and Wilcoxon Signed Ranks test. As a result of the study, it was determined that the post-test scores for self-perception and its sub-dimensions of self-efficacy and self-esteem of the experimental group whose parents divorced were applied "Divorce Adjustment Programme for Children" were higher than the control group whose parents divorced. According to the results, it was determined that the Divorce Adaptation Programme for Children was beneficial for self-development. It is recommended that studies should be conducted to make the programme more widespread.

Keywords: Divorce, Children, Self-Perception, Divorce Adaptation Program.

GİRİŞ

Aile toplumun temel taşıdır. Kadın ve erkeğin hayatlarını birleştirerek oluşturdukları bu yapı, yardımlaşarak daha iyi bir yaşam sürdürmek, gelenek ve görenekleri önemseyerek aktarmak, kanunlara uygun biçimde birbirini tamamlamayı sağlar. Bu şekilde aile, kültürlerin taşınmasını sağladığı ve sosyal değerlerin korunduğu bir sistem olarak da sosyal bir kurum olarak değerlendirilebilir. Bu özelliği ile kendine has bir işleyişi ve içyapısı bulunmaktadır. Bu bakımdan toplum ile devamlı bir etkileşim dâhilinde bir yapı olarak varlığını sürdürür (Yörüköğlu, 2016: 125). Bu yapının toplumda birçok fonksiyonu vardır. Bunlardan bazıları; insan neslinin devamının sağlanması, topluma hazırlanma sürecinin başlaması, insan ilişkilerinin kazanılması ve sürdürülmesidir (Ersanlı, 2012: 55). Aile barındırdığı bu özellikler ile çocuklarını sağlıklı bir eğitim sürecinden geçirerek toplumsal davranış ve değer örüntülerini edinmesini sağlar. Aile bireylerinin topluma uyumu aşamasında beceri, görgü, bilgi vb. değerlerle donatılmasına yardımcı olur (Nirun, 1994: 69).

* Bu çalışma "Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programının Altı Yaş Çocuklarının Benlik Algısı Kavramlarına Etkisi" doktora tezinden türetilmiştir.

¹ Dr., Hacettepe Üniversitesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Ankara, Türkiye. ROR ID: <https://ror.org/04kvwgz42>

Fatma Kırımlı ¹

How to Cite This Article

Kırımlı, F. (2024). "Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programı'nın Altı Yaş Çocukların Benlik Algısına Etkisi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 10(2): 154-160. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10900869>

Arrival: 18 November 2023
Published: 31 March 2024

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Topluma uyum aşamasında önemli rol alan, bireyin gelişiminin ana köklerini oluşturan, toplumsal sistemin en küçük birimini meydana getiren, kadın ile erkeğin birlikteliği ile gerçekleşen, yeni biçimler alabilen, kültür gibi zamanla değişen ailenin belirtilen özelliklere sahip olması çocuktaki benlik gelişimine katkıda bulunur. Benlik kavramı bireyin kendisiyle ilgili duygu, düşünce ve tutumların birleşimidir (Hilgard vd. 1979: 605). Benlik, bireyin gelişimsel özellikleriyle biçimlenen ve bununla birlikte sosyal bağlamda ilişkilerden etkilenen dinamik özelliklere sahiptir. Benliğin dinamik yapısına örnek olarak, erken çocukluk döneminde yaşanan fiziksel gelişim problemlerinin ileriki yaşlarda bağımlı kişilik özellikleri göstermesi ve ihtiyaçlarını başka kişiler üzerinden kurduğu ilişkilerle karşılama çabasına girişmesi verilebilir (Beanne ve Lipka, 1986: 17).

Aile yapısındaki bütünlük, benlik saygısını etkileyen en önemli unsurlardandır. Aile yapısındaki bu bütünlük ile birlikte çocuklarına karşı hoşgörülü, güven verici ve esnek yaklaşım gösteren ailelerin çocuklarında benlik saygısı yüksektir (Yavuzer, 1999: 41). Aile bütünlüğünün sürekliliği toplum sağlığı yönünden gerekli olup değişen olgular ile birlikte ailenin de bu değişimden etkilenmesi doğaldır. Fakat insanın kurduğu her yapıda olabileceği gibi ailede de düzeltilmesi gereken, zamanla aksayan yönler olacaktır. Bu olumsuz durumlar aile bütünlüğünü bozmakta ve çocukların benlik saygısını olumsuz etkilemektedir. Aile bütünlüğünün sağlanamadığı durumda eşlerin birlikteliklerini sonlandırma kararı ile boşanma süreci başlamaktadır (Türkarlan, 2007: 100).

Yapılan çalışmalarda, boşanma kelimesinin çocuklarda çağrıştırdığı ifadeler arasında “öfke, kızgınlık, üzüntü, şok edici, korkutucu, depresif, endişe, tuhaf, farklı, kavga, arada kalmak, kalbi kırılmak, ayrılma, terk edilmişlik, yalnızlık, karın ağrısı, kayıp, umutsuz, çaresiz” bulunmaktadır (Pedro-Carroll, 1999: 34). Aile içindeki çatışmalar ve değişen duygu durumları nedeniyle bu süreçten fazla etkilenen çocuklar, duygusal olarak yıpranır ve davranış problemleri geliştirmeye başlar. Bu problemlerin çözümü için ise çocuklar için boşanmaya uyum desteklerini gündeme getirir. Çocuğun boşanmaya uyumunu etkileyen faktörler arasında ebeveynler arası çatışma, boşanma öncesi durum, ilk ayrılık, boşanma sonrası durum, aile sistemindeki değişim ve çevresel faktörler bulunur. Yapılan araştırmalar, her faktörün süresi ve etki biçiminde farklı görüşler ileri sürse de, ebeveynleri boşanmış çocukların diğerlerine göre yaşamlarında strese bağlı fiziksel hastalıklar geçirme, baş etme zorlukları, davranış sorunları gibi farklı problem yaşama riskinin daha yüksek olduğu konusunda hemfikirdirler (McCoulley ve Coleman, 2011: 330).

Alanyazın incelendiğinde daha önce konuyla ilgili yapılan çalışmaların boşanma ile benlik algısı ya da benlik saygısı arasındaki ilişki, boşanmış ailelerde ebeveyn-çocuk ilişkisi, boşanmış ve boşanmamış ailelerin çocuklarının karşılaştırılması, boşanmış ailelerde yaşanan çatışmaların çocuklara etkisi, boşanma durumunda çocuklarda önleyici müdahale belirleyicileri, boşanmış ailelerde çocuk uyumu, ebeveynleri boşanmış ailelerde dışsallaştırma ve içselleştirme problemleri, çocuklara yönelik boşanma müdahale programının çocukların boşanmaya uyumları üzerindeki etkisi, ebeveynleri boşanmış olan çocuklarda beceri eğitimi, boşanma sonrası çocuklar için önleyici müdahale etkinlikleri gibi çalışmaların yoğunluk kazandığı görülmüştür (Raschke ve Raschke, 1979; Beer, 1989; Berg ve Kelly, 1989; Stolberg ve Mahler, 1994; Pedro-Carroll vd., 1999; Sweeney ve Bracken, 2000; Botha ve Wild, 2013; Abdi vd., 2013; Yazdi vd., 2014; Pelleboer-Gunnink vd., 2015).

Bu çalışmada, ilkököl birinci sınıfa devam eden altı yaş çocukları üzerinde “Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programı” uygulanarak benlik algısına etkisi incelenmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, programın çocukların benlik algılarının alt boyutlarında ve benlik algısının kendisinde olumlu bir etki sağlayıp sağlamadığını belirlemektir. Bu ana amaç doğrultusunda araştırmaya soruları aşağıdaki gibidir;

“Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programı”nın ilkököl birinci sınıf çocuklarının;

- I. Öz yeterlilikleri üzerinde etkisi var mıdır?
- II. Özsaygısı üzerinde etkisi var mıdır?
- III. Benlik algısı üzerinde etkisi var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Araştırmada, “Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programı” uygulanan çocukların benlik algıları üzerinde programın etkisini belirlemek üzere ön test son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan deneysel desenlerden biri ön test–son test kontrol gruplu desen, “karışık desen” olarak da tanımlanabilmektedir. Bu yöntemde testlerin programın uygulanmasından önce yapılması ile grupların program öncesi benzerlik düzeylerinin karşılaştırılmasına olanak vermekte ve testlerin programın uygulanmasından sonra tekrarlanması ise sonuçların hem birey üzerindeki etkisini hem de gruplar arasında anlamlı fark oluşturup oluşturmadığını belirlemede gerekmektedir. Özetle ön test-son test tekrarlı ölçümlerde,

deney-kontrol grupları değişkenin farklı gruplar üzerindeki etkisini ortaya koyan bir deneysel faktördür (Büyükoztürk, 2007; Karasar, 2008; Kuzu, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmının çalışma grubunu, Ankara’da bir danışmanlık merkezine başvuran yapılan bilgilendirme sonrasında çocuklarına “Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programı”nın uygulanmasını kabul eden boşanmış annelerin çocukları oluşturmaktadır. Gönüllü aile sayısının sınırlı olması, araştırmaya katılacak olan çocukların cinsiyet eşitliğinin sağlanmaya çalışılması ve yaş sınırı nedeniyle araştırmada seçkisiz atama yapılamamıştır. Araştırmaya katılan toplam 12 çocuktan yarısı kız çocuk (n=6) ve diğer yarısı erkek çocuktur (n=6). Bu çocukların 3’ü kız 3’ü erkek olmak üzere 6’sı deney grubunu, 3’ü kız 3’ü erkek olmak üzere 6’sı ise kontrol grubuna alınmıştır. Çocukların yaşları 6’dır. Deney grubunun 5’i anne ile 1’i anne ve aile büyükleri ile yaşamakta; kontrol grubunun 5’i anne ile 1’i baba ve aile büyükleri ile yaşamaktadır. Deney grubundaki çocuklardan 3’ü (%50) haftada en az 1 defa, 3’ü (%50) iki haftada 1 ve daha az sıklıkta ayrı olan ebeveyniyle görüştüğünü belirtmiştir. Kontrol grubundaki çocuklardan 2’si (%33,3) haftada 1’den fazla, 4’ü ise (%66,7) iki haftada 1 ve daha az sıklıkta ayrı olan ebeveyniyle görüştüğünü belirtmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada katılımcılarla ilgili cinsiyet, yaş, evde kimlerle yaşadığı ve ebeveynleriyle görüşme süreleri gibi demografik bilgiler, araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Toplama Formu” ile toplanmıştır.

Çocukların benlik algı düzeyleri “Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği” ile belirlenmiştir. Orijinal adı The Children of Divorce Intervention Program: (CODIP) olan ölçek, Tennessee Üniversitesi’nde görev yapan Dr. Donald Demoulin tarafından 1995-1998 yılları arasında geliştirilmiştir. Turaşlı (2014) ise ölçeğin Türkçeye uyarlamasını yaparak, güvenilirlik ve geçerlik çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Cronbach Alfa 0,88 olarak belirlenen ölçeğin 6-7 yaş grubundaki normal gelişim gösteren Türk çocukları için benlik algı düzeylerinin belirlenmesinde yüksek nitelikli bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin Türkçe versiyonu 29 ifadeden ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. Öz yeterlilik altboyutu 14 ifade ve öz saygı altboyutu ise 15 ifade içermektedir. Ölçek, uygulayıcının çocukla birebir ve yüz yüze oturduğu bir masada, uygulayıcının ölçek sorularını okuduğu, çocuğun da ifadeye uygun olarak hissettiği duyguyu bir cevap kağıdına “mutlu”, “ne mutlu ne mutsuz”, “üzgün” olarak işaretlemeye devam eden yaklaşık 15-20 dakikalık bir süreçtir. Her ifade 1-3 arasında puanlanır. Öz yeterlilik alt ölçeği için alınabilecek toplam puan 14-42 arasında değişirken, 14-23 puan arası “düşük düzey öz yeterlilik”, 24-30 puan arası “orta düzey öz yeterlilik”, 34-42 puan arası “yüksek düzey öz yeterlilik” olarak değerlendirilir. Öz saygı alt boyutu için alınabilecek toplam puan 15-45 arasında değişirken, 15-24 puan arası “düşük düzey öz saygı”, 25-34 puan arası “orta düzey öz saygı”, 35-45 puan arası “yüksek düzey öz saygı” olarak değerlendirilir. Ölçek toplamını ifade eden toplam benlik puanı 29-87 arasında değişirken, 29-48 puan arası “düşük düzey benlik”, 49-68 puan arası “orta düzey benlik” ve 69-87 puan arası “yüksek düzey benlik” olarak değerlendirilir (Turaşlı, 2006; Turaşlı, 2014).

Boşanmaların zor ve sancılı sürecinin çocuklara olan olumsuz etkisiyle baş edebilmelerine yardımcı olmak amacıyla geliştirilmiş olan “Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programı” (ÇİBUP) 12 oturumdan oluşan grup odaklı ve önleyici bir programdır (Pedro-Carroll ve Cowen, 1985; Alpert-Gillis vd., 1989). Program içinde yapılan uygulamalarla, stresli aile parçalanmaları sonucunda ortaya çıkabilecek duygusal, davranışsal ve akademik problemleri önlemek, ortaya çıkan problemlerle çocuğun baş etme gücünü ve sonraki yaşamda uyumunu arttırmaktır. Yaş gruplarının gelişimsel dönemlerine uygun olarak uyarlanmış konu ve tekniklerde değişiklik gösteren dört farklı programı vardır: Okulöncesi ve 1. sınıf düzeyi, 2. ve 3. sınıf düzeyini kapsayan orta dönem çocukları, 4. ile 6. sınıflar arasını kapsayan çocuklar ve 7. ve 8. sınıf düzeyini kapsayan erken ergenlik dönemi çocukları içindir.

Veri Toplama Süreci Ve Verilerin Analizi

Programın uygulamasına başlamadan önce araştırmının uygulanması için ailelerle bireysel görüşmeler yapılarak programın amacı anlatılmıştır. Ailelerden uygulamaların yapılması için izin alınmıştır. Araştırmaya katılan çocuklara ilişkin “Kişisel Bilgi Toplama Formu” aileleri tarafından doldurulmuştur. Çocukların benlik algılarını değerlendirmek için deney ve kontrol grubundaki çocuklara araştırmacı tarafından “Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği” ön testi Şubat 2016 ayında uygulanmıştır. Ön testlerin uygulanmasından sonra Şubat – Mayıs 2016 tarihleri arasında (12 hafta) deney grubundaki çocuklara “ÇİBUP” araştırmacı tarafından haftada 1 kez uygulanmıştır. Eğitim süresi ortalama 30-45 dakika arasında sürmüştür. Kontrol grubundaki çocuklardan ailesi gönüllü olan dördüne de program daha sonradan uygulanmıştır. Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programı’nın tamamlanmasının ardından “Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği”,

deney ve kontrol gruplarındaki çocuklara araştırmacı tarafından Mayıs 2016 ayında son test olarak tekrar uygulanmıştır.

Çalışmanın istatistiksel analizlerinde NCSS (Number Cruncher Statistical System) 2007 (Kaysville, Utah, USA) programından yararlanılmıştır. Çalışmaya ait veriler değerlendirmeye alınırken tanımlayıcı istatistiksel metotlar ile birlikte nicel verilerin karşılaştırılmasında normal dağılım göstermeyen değişkenlere ait iki grup karşılaştırmasında ise Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Normal dağılım göstermeyen parametrelerin grup içi karşılaştırmalarında ise Wilcoxon Signed Ranks testi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2007). Anlamlılık $p < 0,01$ ve $p < 0,05$ düzeylerinde değerlendirilmiştir

BULGULAR

Çocuklara uygulanan ÇİBUP'un çocukların benlik algıları üzerinde etkisinin olup olmadığının incelenmesi amacıyla yapılan araştırmada elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Araştırmaya katılan çocukların benlik algısı özyeterlilik alt boyutu puanları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Benlik Algısı Öz Yeterlilik Alt Ölçeği Puanlarının Gruplara Göre Dağılımı

Öz yeterlilik puanı	Grup		^a p
	Deney	Kontrol	
Ön test	<i>Min-Mak (Medyan)</i>	15-28 (20,5)	0,748
	<i>Ort±Ss</i>	20,67±4,68	
Son test	<i>Min-Mak (Medyan)</i>	28-40 (38,5)	0,004**
	<i>Ort±Ss</i>	37,00±4,65	
	^b p	0,028*	1,000
Ön test - Son test	<i>Min-Mak (Medyan)</i>	9-23 (16)	0,002**
	<i>Ort±Ss</i>	16,33±5,50	

^aMann Whitney U Test

^bWilcoxon Signed Rank Test

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

Gruplara göre ön test öz yeterlilik alt puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermezken ($p = 0,748$; $p > 0,05$); son test öz yeterlilik alt puanlarının deney grubunda yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p = 0,004$; $p < 0,01$). Deney grubunda son test öz yeterlilik alt puanlarının ön test öz yeterlilik alt puanlarından ortalama 16,33±5,50 birim yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunurken ($p = 0,028$; $p < 0,05$); kontrol grubunda ön ve son test öz yeterlilik alt puanları farklılık göstermemektedir ($p = 1,000$; $p > 0,05$). Deney grubunda ön ve son test öz yeterlilik alt puan farkının yüksek olması istatistiksel olarak anlamlıdır ($p = 0,002$; $p < 0,01$). Öz yeterlilik alt puanı sınıflandığında ise; deney grubunun %83,3'ünün ($n = 5$) ve kontrol grubunun %83,3'ünün ($n = 5$) ön test öz yeterlilik alt puanları düşükken; deney grubunun %16,7'sinin ($n = 1$) ve kontrol grubunun %16,7'sinin ($n = 1$) ön test öz yeterlilik alt puanları orta düzeyde saptanmıştır. Kontrol grubunun %83,3'ünün ($n = 5$) son test öz yeterlilik alt puanı düşük; deney grubunun %16,7'sinin ($n = 1$) ve kontrol grubunun %16,7'sinin ($n = 1$) orta; deney grubunun %83,3'ünün ($n = 5$) yüksektir.

Araştırmaya katılan çocukların benlik algısı öz saygı alt boyutu puanları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Benlik Algısı Özsaygı Alt Ölçeği Puanlarının Gruplara Göre Dağılımı

Özsaygı puanı	Grup		^a p
	Deney	Kontrol	
Ön test	<i>Min-Mak (Medyan)</i>	16-28 (21)	0,467
	<i>Ort±Ss</i>	22,00±4,82	
Son test	<i>Min-Mak (Medyan)</i>	29-44 (41,5)	0,004**
	<i>Ort±Ss</i>	39,50±5,54	
	^b p	0,028*	1,000
Ön test - Son test	<i>Min-Mak (Medyan)</i>	10-24 (17)	0,002**
	<i>Ort±Ss</i>	17,50±5,05	

^aMann Whitney U Test

^bWilcoxon Signed Rank Test * $p < 0,05$

** $p < 0,01$

Gruplara göre ön test özsaygı alt puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermezken ($p = 0,467$; $p > 0,05$); son test özsaygı puanlarının deney grubunda yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p = 0,004$; $p < 0,01$). Deney grubunda son test özsaygı puanlarının ön test özsaygı puanlarında görülen ortalama 17,50±5,05 birimlik yükseklik istatistiksel olarak anlamlı bulunurken ($p = 0,028$; $p < 0,05$); kontrol grubunda ön ve son test özsaygı puanları farklılık göstermemektedir ($p = 1,000$; $p > 0,05$). Deney grubunda ön ve son test özsaygı puan farkının yüksek olması istatistiksel olarak anlamlıdır ($p = 0,002$; $p < 0,01$). Özsaygı puanı sınıflamasına göre incelendiğinde ise; deney grubunun %66,7'sinin ($n = 4$) ve kontrol grubunun %83,3'ünün ($n = 5$) ön test özsaygı puanları düşükken; deney grubunun %33,3'ünün ($n = 2$) ve kontrol grubunun %16,7'sinin ($n = 1$) ön test özsaygı puanları ortadır. Kontrol grubunun %83,3'ünün ($n = 5$) son test özsaygı puanı düşük; deney grubunun %16,7'sinin ($n = 1$) ve kontrol grubunun %16,7'sinin ($n = 1$) orta; deney grubunun %83,3'ünün ($n = 5$) yüksektir.

Araştırmaya katılan çocukların benlik algısı toplam ölçek puanları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Benlik Algısı Ölçeği Toplam Puanların Gruplara Göre Dağılımı

Toplam benlik algısı puanı		Grup		p
		Deney	Kontrol	
Ön test	Min-Mak (Medyan)	31-56 (47,5)	30-49 (39,5)	0,198
	Ort±Ss	45,00±9,12	39,50±7,01	
Son test	Min-Mak (Medyan)	57-84 (80)	30-49 (39,5)	0,004**
	Ort±Ss	76,50±10,13	39,50±7,01	
	^b p	0,027*	1,000	
Ön test - Son test	Min-Mak (Medyan)	19-44 (32,5)	0-0 (0)	0,002**
	Ort±Ss	31,50±8,12	0±0	

^aMann Whitney U Test

^bWilcoxon Signed Rank Test *p<0,05

**p<0,01

Bu çalışmada gruplara göre ön test toplam benlik algısı puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermezken ($p=0,198$; $p>0,05$); son test toplam benlik algısı puanlarının deney grubunda yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,004$; $p<0,01$). Deney grubunda son test toplam benlik algısı puanlarının ön test toplam benlik algısı puanlarından ortalama $31,50\pm 8,12$ birim yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunurken ($p=0,027$; $p<0,05$); kontrol grubunda ön ve son test toplam benlik algısı puanları farklılık göstermemektedir ($p=1,000$; $p>0,05$). Deney grubunda ön ve son test toplam benlik algısı puan farkının yüksek olması istatistiksel olarak anlamlıdır ($p=0,002$; $p<0,01$). Toplam benlik algısı puanlarının sınıflamalarına göre incelendiğinde; deney grubunun %50,0'sinin ($n=3$) ve kontrol grubunun %83,3'ünün ($n=5$) ön test toplam benlik algısı puanları düşükken; deney grubunun %50,0'sinin ($n=3$) ve kontrol grubunun %16,7'sinin ($n=1$) ön test toplam benlik algısı puanları ortadır. Kontrol grubunun %83,3'ünün ($n=5$) son test toplam benlik algısı puanı düşük; deney grubunun %16,7'sinin ($n=1$) ve kontrol grubunun %16,7'sinin ($n=1$) orta; deney grubunun %83,3'ünün ($n=5$) yüksektir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma, Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programı'nın çocukların benlik algılarına etkisini araştırmak amacıyla Şubat – Mayıs 2016 tarihleri arasında Ankara'da bulunan bir danışmanlık merkezine başvurmuş olan boşanmış ailelerin çocuklarıyla yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 6 deney grubu, 6 kontrol grubu olmak üzere toplam 12 çocuk oluşturmuştur. Çalışmaya katılan çocukların yaşlarının ortalamaları 6 olarak hesaplanmıştır.

Gruplara göre ön test öz yeterlilik puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermezken; son test öz yeterlilik puanlarının deney grubunda yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Gruplara göre ön test özsaygı puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermezken; son test özsaygı puanlarının deney grubunda yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Gruplara göre ön test toplam benlik algısı puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermezken; son test toplam benlik algısı puanlarının deney grubunda yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Alanyazında tespit edilen bulgu ve sonuçlar yapılan bu çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir. Güler (2014) 9 – 15 yaşlarındaki çocukların yanında yaşamadığı anne ya da babayla görüşme sıklığı, algılanan anne baba kabul-reddi ve kontrolü, algılanan anne ve baba tutumları, depresyon ve benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Anne ve babası boşanma sürecinde olan çocuklarda benlik saygısı düzeyinin anne ve babası boşanma sürecinde olmayan çocuklara göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Yazıcı ve Taştepe (2013), "Ebeveynlerin Aile Ortamı Algısı İle Çocukların Benlik Algısı Arasındaki İlişki" adlı çalışmalarında, anne babanın aile ortamını algılayışı ile 6 yaş çocuklarının benlik algılayış düzeylerini incelemiştir. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde, aile ortamının birlik ve beraberlik odaklı oldukça, çocukların benlik algısının olumlu yönde etkilendiği görülmüştür. Çamkuşu Arifoğlu (2006), Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programı'nın çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisini incelediği araştırmada 9-12 yaş boşanmış aile çocuklarda uygulanan programın son test puan ortalamasının program öncesine göre önemli ölçüde arttığını belirlemiştir.

Anne babası boşanmış çocuklarda benlik algısı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, bazı çalışmalarda anne babaların boşanma durumunun çocukların benlik algıları üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğu ortaya konulmuştur. Sweeney ve Bracken (2000), "Aile Yapısının Çocukların Benlik Algıları Üzerindeki Etkisi" adlı çalışmalarında, tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocukların benlik algılarının tam ailelerde yaşayan çocuklardan anlamlı düzeyde daha düşük olduğu görülmüştür. Beer (1989), "Boşanma ile Benlik Algısı, Benlik Saygısı Arasındaki İlişki ve Beşinci ve Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Sınıf Ortalaması" adlı çalışmada, ebeveynleri boşanmış olan çocukların ebeveynleri boşanmamış olan çocuklara göre benlik algısı puanlarının anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmüştür. Bu çalışmada da ÇİBUP uygulanmadan önce anne ve babası boşanan çocukların benlik algısı alt ve toplam puanlarının düşük olduğu görülmüştür. Anne ve babası boşanmış çocuklara uygulanan programların çocuklarda sıkıntı duygularında azalma ve benlik saygısında

artışı sağladığı görülmektedir (Pedro-Carroll ve Jones, 2005: 55). Botha ve Wild (2013), “Güney Afrikalı Boşanmanın Çocuklarına Uygulanan Okul Temelli Müdahale Programının Değerlendirilmesi” adlı çalışmalarında programın uygulandığı çocukların genel davranış, duygusal ve sosyal uyumlarında anlamlı ilerlemeler olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada uygulanan ÇİBUP bölümleri içinde yer alan özsaygıyı geliştirme ve destek sağlama bölümünde anne ve babası boşanan çocukların özsaygısının artmasına yönelik etkinlikler yer almaktadır. Bu çalışmada, ÇİBUP uygulanan çocukların benlik algısı öz yeterlilik, özsaygı ve toplam puanlarında artış sağlanmıştır.

Öneriler

Bu çalışmada ÇİBUP’un anne ve babası boşanmış 6 yaş çocuklarının benlik algılarını olumlu yönde artırdığı görülmüştür. Bu nedenle bu yaş döneminde anne babası boşanmış olan çocuklara ÇİBUP uygulanabilir ve ÇİBUP yaygınlaştırılabilir. Adalet Bakanlığı’na bağlı Aile Mahkemeleri’nde çalışan personele boşanmanın çocuklar üzerinde ortaya çıkardığı etkiler konusunda eğitimler verilip, farkındalık kazandırılabilir. Ayrıca bu alanda çalışan psikolog, pedagoğ gibi uzman personelin ÇİBUP’u öğrenip anne babası boşanma sürecinde olan çocuklara uygulanması sağlanabilir. Çocuklar için boşanmaya uyumu artırmayı amaçlayan ÇİBUP’un etkililiğini ölçmek için “Boşanmaya Uyum Ölçeği” geliştirilebilir. Bunun yanı sıra yurt dışında geliştirilmiş olan boşanmaya uyum ölçeklerinden bu yaşa uygun olanlar ülkemize kazandırılabilir. ÇİBUP, bu çalışmada kullanılan örneklem sayısından daha büyük örneklem gruplarına uygulanabilir. Anne babası boşanmış çocuklar ile çalışan öğretmen, psikolog, psikolojik danışman ve çocuk gelişim uzmanları ÇİBUP’u öğrenip bu çocuklara uygulayabilir. Anne babalara, boşanmanın çocuklar üzerinde oluşturabileceği olumsuz durumları ve boşanma sürecinde çocuklara nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda eğitimler verilebilir.

KAYNAKÇA

- Abdi, M. R., Porebrahim, T., & Nazari, A. M. (2013). Effectiveness of children of divorce intervention program on children's adjustment with their parental divorce. *Journal of Family Research*, 9(3),343-358.
- Alpert-Gillis, L. J., Pedro-Carroll, J., & Cowen, E. L. (1989). The children of divorce intervention program: Development, implementation, and evaluation of a program for young urban children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57, 583-589.
- Beane, J.A., & Lipka, R.P. (1986). *Self-concept, self-esteem and the curriculum*. Teachers College: New York and London.
- Beer, J. (1989). Relationship of divorce to self-concept, self-esteem, and grade point average of fifth and sixth grade school children. *Psychological Reports*, 65(3), 79-83.
- Berg, B., & Kelly, R. (1979). The measured self-esteem of children from broken, rejected, and accepted families. *Journal of Divorce*, 2, 363-369.
- Botha, C. J., & Wild, L. G. (2013). Evaluation of a school-based intervention programme for South African children of divorce. *Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 25, 81–91.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Deneysel Desenler Öntest-Sontest Kontrol Grubu Desen ve Veri Analizi*. Ankara: Pegem.
- Çamkuşu Arifoğlu, B.(2006). *Çocuklar için boşanmaya uyum programı'nın çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisi*. Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara.
- Ersanlı, K. (2012). *Benliğin Gelişimi ve Görevleri*. Ankara: DH.
- Güler, F. (2014). *Boşanma sürecinde çocukların benlik saygısı depresyon ve kabul-red algısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Hilgard, E.R, Atkinson, R. & Alkinson, R.C. (1979). *Introduction to Psychology*. New York: Horcourt Brace Jovanovich.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel.
- Kuzu, A (2011). Araştırmaların planlanması. A. A. Kurt, (Ed), *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (s. 20-46). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- McCaulley, G., & Coleman, M. (2011). Divorce effects on children. In M. Craft-Rosenberg (Ed.). *The encyclopedia of family health* (s. 329-331). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Nirun, N. (1994). *Sistematik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Pedro-Carroll L.J. & Cowen, E.L. (1985). The children of divorce intervention program: An investigation of the efficacy of a school-based prevention program. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53, 603-611.
- Pedro-Carroll, J. L., & Jones, S. H. (2005). A preventive play intervention to foster children's resilience in the aftermath of divorce. *Empirically based play interventions for children*, 51-75.
- Pedro-Carroll, J. L., Sutton, S. E. & Wyman, P. A. (1999). A two-year follow-up evaluation of a preventive intervention for young children of divorce. *School Psychology Review*, 28 (3) 467-76.
- Pelleboer-Gunnink, H. A., Van der Valk, I. E., Branje, S. J., Van Doorn, M. D., & Deković, M. (2015). Effectiveness and moderators of the preventive intervention kids in divorce situations: A randomized controlled trial. *Journal of Family Psychology*, 29(5), 799.
- Raschke, H.J. & Raschke, V.J. (1979). Family conflict and children's self-concepts: A comparison of intact and single-parent families. *Journal of Marriage and Family*, 41 (2): 367-374.
- Stolberg, A. L., & Mahler, J. (1994). Enhancing treatment gains in a school-based intervention for children of divorce through skill training, parental involvement, and transfer procedures. *Journal of consulting and clinical psychology*, 62(1), 147.
- Sweeney, R. B., & Bracken, B. A. (2000). Influence of family structure on children's self concept development. *Canadian Journal of School Psychology*, 16(1), 39-52.
- Turaşlı, N. (2006). 6 yaş grubu çocuklarda benlik algısını desteklemeye yönelik sosyal duygusal hazırlık programının etkililiğinin incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Turaşlı, N. K. (2014). Validity and reliability of the demoulin self-concept developmental scale for Turkish preschoolers. *Eurasian Journal of Education Research*, 55, 55-72.
- Türkarlan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla baş etme yolları. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*. 3(11), 99-108.
- Yavuzer, H. (1999). *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi.
- Yazdi, S.A, Mashhadi, A., Kimiaee, S.A. & Asemi, Z. (2014). Effectiveness of children of divorce intervention program (CODIP) on externalized and internalized problems in children of divorce. *Family Psychology*, 2(1), 3-14.
- Yazıcı, Z., & Taştepe, T. (2013). Relationship between family environment perception of parents and children's self concept perception. *International Journal of Human Sciences*, 10(2), 98-112.
- Yörükoğlu, A. (2016). *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür.